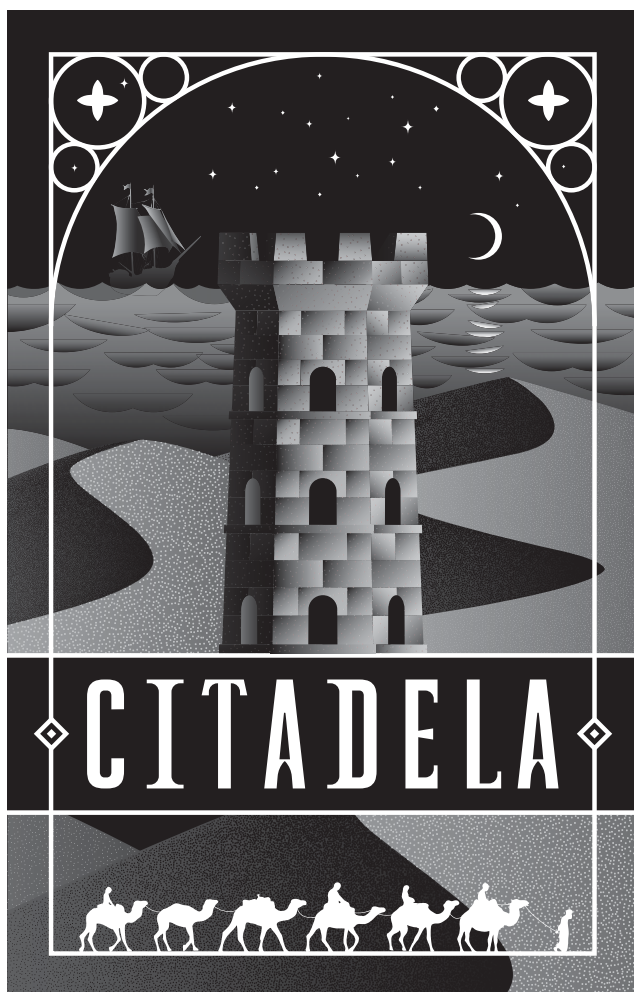

Antoine
de Saint-Exupéry

CITADELA

Antoine
de Saint-Exupéry

Preklad venujem svojej žene Viole
(za trpezlivosť a krásu).

J. Š.

Antoine de Saint-Exupéry
CITADELLE

Translation © 2024 by Ján Švantner
Translator's afterword © 2024 by Ján Švantner
Cover art © 2024 by Juraj Vačko
Slovak edition © 2024 by IKAR, a.s.

Z francúzskeho originálu Citadelle, Antoine de Saint-Exupéry
(Éditions Gallimard, Paris, 1972)

preložil Ján Švantner.

Doslov napísal Ján Švantner.

Redigovala Lenka Mondočková.

Obálku navrhol Juraj Vačko.

Technická redaktorka Helena Oleňová.

Vydalo vydavateľstvo IKAR, a.s., Bratislava roku 2024

ako svoju 2 509. publikáciu v elektronickej podobe.

Sadzba a zalomenie do strán ITEM, spol. s r. o., Bratislava.

ISBN 978-80-551-9859-0

I

Lebo som často videl, ako sa súciti mýli. Ale my, ktorí vládžeme ľuďom, naučili sme sa preto skúmať ich srdcia, aby sme boli starostliví iba k veciam hodným povšimnutia. Odmietam však súciti s vystatovačným utrpením, čo trápi srdcia žien, ako i s umierajúcimi a mŕtvymi. A viem prečo.

V mojej mladosti bol taký čas, keď som mal súciti so žobrákmi a s ich vredmi. Najímal som pre nich ránhojičov a nakupoval balzamy. Z istého ostrova mi karavány prinášali zlatisté hojivé masti, po ktorých sa zacelia rany. Tak som robil až do chvíle, keď som pochopil, že žobráci lipnú na svojom zápachu ako na zriedkavom prepychu, a keď som ich pristihol, ako sa škrabú a natierajú trusom ako človek, čo hnojí zem, aby mu zarodila červený kvet. S pýchou si navzájom ukazovali hnisavé rany, chvastajúc sa získanou almužnou, lebo ten, kto vyžobral najviac, si namýšľal, že sa vyrovná veľkňazovi, ktorý vystavuje najkrajšiu modlu. Ak boli ochotní poradiť sa s mojím lekárom, tak len preto, lebo dúfali, že ho ohromí ich morovo zapáchajúci veľký vred. A hýbali kýptami, aby si udržali miesto na svete. Tak opateru prijímali ako poctu, vystavujúc svoje údy očiste, ktorá im lichotila, ale sotva sa ich útrapy pominuli, odhalili svoju bezvýznamnosť, keďže sami zbytoční už nič svojím telom neživili. Odvtedy sa starali vzkriesiť najskôr vred, ktorý z nich žil. A len čo boli opäť zahalení do svojho utrpenia, pyšne a márnomyseľne sa vydávali s drevenou miskou v ruke na cestu karaván a v mene svojho nečistého boha vydierali pocestných.

A bol i taký čas, keď som mal súciti s mŕtvymi. Myslel som si, že človek, ktorého som obetoval púšti, upadol do beznádejnej samoty, a vôbec som ešte netušil, že umierajúci samotu *nikdy* nezakúsia. To som ešte nenarazil na ich blahosklonnosť. Ale videl som sebca či lakomca, čo vždy desivo kričal, že ho ozbíjajú, ako prosí, keď prišla jeho posledná hodina, aby sa vôkol neho zhromaždili jeho blízki, a ako im potom s pohŕdavuou spravodlivosťou rozdeľuje svoj majetok sťa bezcenné hračky deťom. Videl som raneného, čo bez vážnej

príčiny zbabelo volal o pomoc, ako ju odmieta, keď bol naozaj doráňaný, aby sa jeho druhovia pre neho náhodou nedostali do nebezpečenstva. Chválime také odriekanie. Ale ja som v tom videl iba tiché znamenie pohrdania. Poznám človeka, ktorý sa podelí o fľašu vody, keď už vysychá na slnku, alebo o kôrku chleba v čase najväčšej biedy. A to najmä preto, lebo už necíti žiadostivosť a plný kráľovskej nevšímavosti nechá iných obhrýzať tú kosť.

Videl som ženy, ako oplakávajú mŕtvych bojovníkov. Lenže to my sami sme ich zbalamutili! Videl si, ako sa vracajú tí, ktorí prežili, slávni a dotieraví, ako vykrikujú o svojich hrdinských činoch a ako záruku prežitého nebezpečenstva prinášajú smrť iných, smrť, ktorú nazývajú strašnou, lebo mohla stretnúť práve ich. Tak i ja som si v mladosti rád krásľil čelo tou aureolou jaziev po šabli, jaziev, čo utržili iní. Vracal som sa a hrozil svojimi mŕtvymi druhmi a ich strašným zúfalstvom. Ale ten, koho si smrť našla, kto dávi krv a zadržiava vlastné vnútornosti, ten jediný objavuje pravdu, že totiž niet nijakej hrôzy zo smrti. Jeho vlastné telo mu prichodí ako zrazu zbytočný nástroj, ktorý doslúžil a ktorý odhadzuje. To rozbité a opotrebované telo. A ak to telo pocíti smäd, umierajúci rozpoznáva už len jeho osteň, od ktorého by bolo potrebné sa oslobodiť. Zbytočným sa stáva celý majetok, ktorý zdobil, živil a slávil to napoly cudzie telo, ktoré je už len akýmsi domácim inventárom, podobným oslu priviazanému ku kolu.

Tak sa začína agónia, to kolísanie vedomia, postupne vyprázdňovaného a opäť naplňňaného pohybmi pamäti. Prichádzajú ako príliv a odliv. A ako odniesli, tak i prinášajú späť všetky zásoby obrazov, všetky mušle spomienok, všetky lastúry všetkých počutých hlasov. Stúpajú, znova zaplavujú vodné riasy srdca a tak ožívajú všetky nežnosti. Ale prichádza konečný odliv svetla a tmy, do srdca vchádza prázdnota a vlny sa s celou zásobou vracajú k Bohu.

Áno, videl som, ako ľudia unikajú smrti plní strachu ešte skôr, ako ju stretli. Ale nemýľte sa, nikdy som nevidel, že by sa umierajúci desili.

Prečo by som ich teda ľutoval? Prečo by som strácal čas oplakávaním ich skonu? Pridobre som poznal dokonalosť mŕtvych. Kiež som sa dotkol niečoho krehkejšieho, ako bola smrť tej zajatkyne, ktorou spestrili mojich šestnásť rokov a ktorá už postupovala k smrti, keď mi ju priviedli, trhane dýchajúcu a do bielizne skrývajúcu kašeľ, ako

uštvanú gazelu, vyčerpanú, ale nič netušiacu, lebo sa rada usmievala. Jej úsmev bol však iba vánkomi na hladine rieky, stopou sna, brázdou labute, zo dňa na deň čírejšou, vzácnejšou a čoraz ťažšie udržateľnou, až sa z nej stala jednoduchá čistá čiara vo chvíli, keď labuť vzlietla.

Takisto i smrť môjho otca. Zavŕšeného a premeneného na kameň. Vlasy vraha vraj zbeleli, keď dýka naplnila otca vznešenosťou miesto toho, aby podstaty zbavila to pominuteľné telo. Vraha našli na úsvite, ako sa skrýva v kráľovskej komnate osamotený zoči-voči nie obeti, ale obrovskej žule sarkofágu, chytený do pasce ticha, ktorého on sám bol príčinou, a zrazený na kolená pred nehybnosťou smrti. Môj otec, ktorého kráľovražda razom zasadila do večnosti, s posledným výdychom vzal iným dych na celé tri dni. A to tak dokonale, že z pliec sme striasli ťarchu a začali rozprávať až potom, keď sme ho pochovali.

No zdal sa nám taký významný, on, ktorý nevládol, ale priam vtlačal a zanechával stopu, až sme si mysleli, keď sme ho spúšťali na vrzdiacich povrazoch do jamy, že nepochovávame mŕtvolu, ale zvažame úrodu. Na tých povrazoch bol ťažký ako prvá dlaždica chrámu. A my sme ho nepochovali, ale zapečatili do zeme, až sa nakoniec stal tým, čím je: základom.

To on ma naučil, čo je smrť, a prinútil ma, keď som bol mladý, hľadiť jej priamo do tváre, lebo on nikdy nesklopil zrak. Môj otec pochádzal z rodu orlov.

Stalo sa to v prekliatom roku nazvanom *Hostina Slnka*, lebo vtedy slnko rozšírilo púšť. Rozpalovalo piesok medzi kosťami, suchými trnmi, priesvitnými kožami jašteríc a trávou zmenenou na číre vlásoky. To slnko, vďaka ktorému sa dvíhajú stebľá kvetov, požralo, čo samo stvorilo, a trónilo nad tými ostatkami ako dieťa medzi hračkami, ktoré zničilo.

Pohltilo i podzemné zásoby a vysalo vodu vzácných studní. Až po zlatistú farbu strávil piesky, ktoré sa stali také vyprázdnené a také biele, že sme ten kraj pokrstili menom *Zrkadlo*. Veď ani zrkadlo nič neobsahuje a obrazy, ktorými sa plní, nemajú váhu ani trvanie. Lebo zrkadlo – ako soľné jazero – zavše spáli oči.

Keď vodcovia karaván zabúdlia a uviaznú v pasci, ktorá nikdy nevydá to, čo raz dostane, v prvej chvíli ju ani nezbadajú, taká je

nenápadná, a podobní tóni na slnku vlečú tam príznak vlastnej prítomnosti.

Prilepení na vnadidlo svetla nazdávajú sa, že kráčajú ponorení do večnosti, a myslia si, že žijú. Pohýnajú karavánu dopredu, tam, kde nijaká námaha nepremôže nehybnosť priestoru. Idú k studni, ktorá nejestvuje, a tešia sa zo sviežosti súmraku, hoci od tej chvíle je to už len márný odklad. Možno sa žalujú, ó, naivní, na dlhé noci, hoci tie zakrátko preletia nad nimi ako mihnutie mihalníc. A urážajúc sa navzájom hrdelnými hlasmi pre drobné krivdy, nevedia, že pre nich sa už spravodlivosť skončila.

Zdá sa ti, že tu sa karavána náhli? Počkaj dvadsať storočí a vráť sa pozrieť!

Ja sám som tak objavil príznaky rozpustené v čase, zmenené na piesok a vysaté hladinou zrkadla, keď ma môj otec posadil na koňa a vzal so sebou, aby ma poučil o smrti.

„Tam,“ riekol, „bola studňa.“

Na dne jedného z tých zvislých komínov, ktoré sú také hlboké, že odrážajú len jednu jedinú hviezdu, stvrdlo i bahno a hviezda, čo tam uviazla, zhasla. Nuž aj neprítomnosť jednej hviezdy môže karavánu rozvrátiť na jej ceste práve tak ako nástraha. Okolo úzkeho otvoru ako okolo pretrhnutej pupočnej šnúry zbytočne sa zhŕkli ľudia i zvieratá, aby dostali z lona zeme vodu pre svoj rod. Najspoľahlivejší robotníci, ktorí sa spustili až na dno priepasti, nadarmo škrabali tvrdú kôru. Karavána, pribitá na zem jedinou prázdnu studňou a podobná zaživa pripichnutému hmyzu, čo v predsmrtných krčoch roztrúsil vôkol seba hodváb, peľ a zlato krídel, začína sa už belieť v nehybnosti dolámaných záprahov, roztvorených kufrov, diamantov rozsypaných ako štrk a ťažkých zlatých prútov zaborených do piesku.

Práve keď som na ne hľadel, môj otec povedal:

„Videl si svadobnú hostinu, keď už odišli milenci i hodovníci. Úsvit odhalí neporiadok, ktorý po sebe nechali. Rozbité krčahy, prevrátené stoly, vyhasnutý kozub – to všetko nesie pečať stuhnutého zmätku. Ale z tých znakov,“ vavel ďalej, „nedozvieš sa nič o láske.“

„Keď analfabet poťažkáva a obracia knihu Proroka,“ riekol mi, „keď sa zastaví pri type písmen alebo pri zlatých ilumináciách, uniká mu podstata, ktorú netvorí márný predmet, ale božská múdrosť.“

Tak podstatou sviece nie je vosk, ale svetlo.“ Keďže som sa obával, že sme na pustej planine podobnej tabuliam dávnych obetí narazili na zvyšky Božích hodov, otec mi ešte povedal:

„Na čom záleží, v popole nevidno. Nezdržuj sa už pri tých mŕtvolách. Nie je tu nič – iba vozy, čo na veky uviazli, lebo nemali vodcov.“

„Kto ma teda poučí?“ skríkol som.

A otec mi odvetil:

„Podstatu karavány objavíš, keď prekonáva ťažkosti. Zabudni na márnny šum reči a pozri: Ak karaváne bráni v pohybe priepasť, obíde ju, ak sa jej do cesty postaví bralo, vyhne sa mu, ak je piesok priveľmi jemný, inde hľadá piesok tvrdý, ale vždy pokračuje tým istým smerom. Ak v nejakom solisku vrždí soľ pod váhou jej nákladov, vidíš ju, ako sa hýbe, ako vyvádza zvieratá z marasu, ako tápajúc hľadá pevnú zem a ako sa zakrátko opäť v poriadku vracia k pôvodnému smeru. Ak padne nejaké ťažné zviera, karavána zastane, pozbiera polámané debny, naloží ich na iné zviera, do prasknutia zatiahne uzol povrazu, ktorým ich upevní, a znova sa poberá tou istou cestou. Zavše umrie muž, ktorý bol vodcom. Obkolesia ho. Zasyjú ho pieskom. Hádajú sa. Potom iného vyberú za vodcu a ešte raz zamieria k tej istej hviezde. A tak sa karavána nepretržite hýbe smerom, ktorý jej vládne. Je balvanom zdolávajúcim neviditeľný svah.“

Raz mestskí sudcovia odsúdili za zločin akúsi mladú ženu a jednoducho ju dali priviazať ku kolu v púšti, aby na slnku zvliekla nežnú pokožku svojho tela.

„Prezradím ti,“ riekol mi otec, „k čomu smerujú ľudia.“

A opäť ma vzal na koňa.

Kým sme putovali, preklenul sa nad odsúdenou celý deň a slnko vysalo jej vlašnú krv, vysušilo jej sliny i pot z podpazušia. Vypilo čiru vlahu jej očí. Keď sme s otcom prišli na okraj zakázanej planiny, znášalo sa krátke milosrdenstvo noci a ona tam čnela na úpäti skaliska biela a nahá, krehkejšia ako steblo živé vlhkosťou, ale už odrezané od prameňov mohutných vôd, čo ťaživo mlčia v hĺbkach zeme. Zalamovala rukami, podobajúcimi sa konárikom praskajúcim v ohni, a prosila Boha o zľutovanie.

„Počúvaj,“ riekol otec. „Objavuje to podstatné...“

Bol som však dieťa a bol som bojazlivý.

„Možno trpí,“ povedal som. „Možno sa aj bojí.“

A otec riekol:

„Prekonala utrpenie i strach, tie choroby stajne stvorené pre úbohé stádo. Objavuje pravdu.“

A počul som ju nariekať. Uväznená v noci bez hraníc dovoľávala sa večernej lampy, ktorá by jej vrátila pocit celistvosti, dverí, ktoré by sa za ňou bezpečne zatvorili. Obetovaná celému neznámemu vesmíru túžila po dieťati, ktoré pred spaním objímame a v ktorom je ukrytý svet. Na puste planine vydaná napospas hocikomu ospevovala kroky manžela, keď večer zaznejú na prahu dverí, kroky, ktoré spoznáva a ktoré ju naplnia istotou. Vystavená nekonečnosti bez jediného záchytného bodu prosila, aby jej dali oporu, s ktorou jedinou sa dá žiť, vlnu, ktorú by spriadla do kľbka, miskú, ktorú by umyla, dieťa, ktoré by uspala, to jedno jediné a nijaké iné. Dovoľávala sa večnosti domu, v ktorom by sa s celou dedinou ponorila do rovnakej modlitby.

Otec ma posadil za seba na koňa vo chvíli, keď odsúdenej klesla hlava na rameno. A my sme cválali preč.

„Dnes večer začuješ,“ riekol mi otec, „ako budú ľudia v stanoch reptáť a vyčítať mi, že som krutý. Ale každý pokus o vzburu tvrdo potlačím. Ja kujem človeka.“

Jednako som tušil, že môj otec je dobrý:

„Chcem, aby ľúbili živú vodu studní i hladký povrch zeleného jačmeňa, zbitého na letnej popukanej zemi. Chcem, aby slávili striedanie ročných období. Chcem, aby sa živili tichom a trepezlivosťou, podobní dozrievajúcim plodom. Chcem, aby dlho smútili a ctili si svojich mŕtvych, lebo dedičstvo prechádza z jedného pokolenia na druhé pomaly, a nechcem, aby na ceste stratili to najlepšie. Chcem, aby sa podobali čakajúcej olivovej ratolesti. Tak sa v nich začne prejavovať mocný a vyvážený dych Boha, ktorý ako vánok prichádza vyskúšať strom. Vedie ich a potom ich znova privádza z úsvitu do noci, z leta do zimy, zo siatby do žatvy, z mladosti do staroby a zo staroby opäť k novým deťom.

Lebo tak ako o strome, nedozvieš sa nič ani o človeku, ak ho v jeho trvaní rozložíš a rozdelíš na rozličné časti. Strom, to vôbec nie je semeno, neskôr steblo, pružný kmeň a nakoniec suché drevo. Nemusíš ho deliť, aby si ho poznal. Strom, to je sila, ktorá sa pomaly približuje k nebu. Tak aj ty, môj malý. Boh ťa stvoril, umožnil ti

rásť, postupne ťa naplnil túžbami i žiaľmi, radosťami i trápeniami, hnevom i odpúšťaním. Potom ťa navráti do svojho lona. A jednako nie si ani ten žiak, ani ten muž, ani to dieťa, ani ten starec. Si ten, kto sa uskutočňuje. A ak si schopný uzrieť v sebe rozhojdanú vetvu, pevne vrastenú do olivy, zakúsiš vo svojich pohnutiach večnosť. A všetko vôkol teba sa stane večným. Večná je studňa, ktorá spieva a ktorá hasila smäd tvojim predkom. Večné je svetlo v očiach tvojej milovanej, keď sa na teba usmieva. Večný je svieži chlad nocí. Čas nie je piesok v presýpacích hodinách, ale žnec, čo viaže snop.“

II

Tak z vrcholu najvyššej veže citadely som zistil, že ani utrpenie, ani smrť v Božom náručí, ba ani žiaľ nie sú dôvodom na ľútosť. Lebo ak si uctíme pamiatku mŕtveho, stane sa prítomnejší a mocnejší než živý. A pochopil som úzkosť ľudí a prišlo mi ich ľúto.

A rozhodol som sa, že ich vyliečim.

Ľúto mi je iba toho, kto sa prebúdza uprostred hlbokkej patriarchálnej noci v nádeji, že ho chránia Božie hviezdy, a kto náhle pocíti volanie cesty.

Zakázal som otázky, keďže viem, že niet uspokojivej odpovede. Kto sa spytuje, hľadá predovšetkým priepasť.

Odsudzujem nepokoj, ktorý ženie zlodejov k zločinu, keďže som sa naučil v nich čítať a viem, že ich nijako nezachránim, ak ich zbavím biedy. Lebo ak si myslia, že sa nabažia cudzieho zlata, mýlia sa. Však ako hviezda žiari zlato. Ich láska, nepovedomá seba samej, upína sa iba k svetlu, ktoré nikdy neuchopia. Idú od trbletu k trbletu a na darmo rabujú majetky, ako keby blázon, ktorý by chcel chytiť lunu, načieral z čiernej vody studní, v ktorých sa zrkadlí jej svetlo. Idú a hádžu na netrvácny oheň orgií ten márnny, nakradnutý popol. A bledí ako pred ľúbostnou schôdzkou a meraví v obave, že niekoho vyplašia, vracajú sa potom na svoj nočný štand a namýšľajú si, že tu je to, čo ich raz možno uspokojí.

Ak jedného z nich pustím na slobodu, zostane verný svojmu kultu a už na druhý deň ho moji jazdci pristihnú za praskotu lámaných

haluzí v cudzích záhradách rozochveného s búšiacim srdcom a v sebaklame, že cíti, ako sa mu tej noci nakloní šťastie.

A zaiste predovšetkým ich zahrniem svojou láskou, lebo viem, že v nich je viac vrúcnosti ako v počestných kramároch. Ale ja som staviteľ miest. Rozhodol som sa, že tu položím základy citadely. Zastavil som putujúcu karavánu. Bola iba zrnom na lôžku vetra. Ako vôňu unáša vietor semeno cédra. Vzdorujem vetru a sadím semeno, aby vyrástli cédre na slávu Božiu.

Je nevyhnutné, aby láska našla svoj cieľ. Zachránim iba toho, kto miluje to, čo jestvuje, a koho možno nasýtiť.

Preto i zatváram ženu do manželstva a cudzoložnicu dávam kameňovať. A dobre chápem jej smäd a viem i to, akej veľkej opory sa dožaduje. Čítam v nej, keď sa večer, v tom čase zázračných predstáv, opiera na terase obklopená zo všetkých strán šírym morom obzoru a ako osamelému katovi vydaná je mukám svojej nehy.

Cítim, ako sa celá chveje, vyvrhnutá sem ako pstruh na piesok, ako čaká sťa na širu morskú vlnu na modrý plášť jazdca. Celou nocou nesie sa jej volanie: aby ju vypočul, ktokoľvek sa zjaví. Ale zbytočne bude chodiť od plášťa k plášťu, lebo niet muža, ktorý by naplnil jej túžbu. Tak volá breh po osviežujúcich vlnách mora a vlny sa bez ustania striedajú. Jedna za druhou sa strácajú. Načo by teda zákon schvaloval zmenu manželov: Ktokoľvek má radšej blížiacie sa kroky lásky, nikdy nebude poznať jej naplnenie.

Zachránim len ženu, ktorá sa vie uskutočniť scelená vôkol vnútorného kruhu, ženu podobnú cédre, čo rastie zo zrna a dvíha korunu v ohraničenom priestore. Zachránim ženu, ktorá nedá prednosť jari, ale jedinečnému tvaru kvetu, v ktorom je jar ukrytá, i tú, ktorá nedá prednosť láske, ale jedinečnej tvári, ktorú si láska vybrala.

Preto manželku, rozptýlenú vo večernom čase, alebo vyženiem, alebo scelím. Vytvorím vôkol nej hranice v podobe variča, kanvice a podnosu zo zlatistej medi, aby v tom zoskupení pomaly objavovala rozoznatelnú a dôvernú tvár, ten úsmev patriaci len jej. A tak sa jej nenáhlivo zjaví Boh. Potom sa ozvú i dieťa, aby ho nakrmila, i vlna, aby ju priadla, i žeravé uhlíky, aby z nich rozdúchala oheň. Od tej chvíle bude spútaná a pripravená slúžiť. Som totiž ten, kto tvorí nádobu na vôňu, aby nevyvanula. Som zvyk, ktorým dozrieva ovocie. Som ten, kto núti ženu, aby mala určitú podobu a aby žila. A to preto, aby som

neskôr mohol v jej mene vrátiť Bohu nie slabý a vo vetre rozptýlený vzdych, ale jedinečnú vrúcnosť, tú nežnosť i to utrpenie...

A tak som dlho premýšľal, čo je to mier. Pramení iba zo živých detí, zo zvezenej úrody, z domu, kde všetko je na svojom mieste. Pramení z večnosti, kam sa vracajú završené veci. Mier plných sýpok, spiacich oviec a poukladanej bielizne. Mier dokonalosti a dokonaného diela darovaného Bohu.

Zistil som totiž, že človek sa úplne podobá citadele. Zbúra múry, aby získal slobodu, ale už je z neho iba zrúcaná a napospas hviezdám vydaná pevnosť. A vtedy sa ozve úzkosť zo zániku. Nech stavia svoju pravdu na vôni slnkom rozpaleného viničného úponku či na ovci, ktorú musí ostrihať! Pravda sa prepadáva ako studňa. Rozptýlený pohľad stráca predstavu Boha. Viac ako cudzoložnica, prístupná príslubom noci, vie o Bohu múdry muž, ktorý našiel pevné zázemie a pozná váhu rúna.

Citadela, postavím ťa v srdci človeka.

Lebo je čas výberu zín, ale keď sme si už vybrali, je i čas radosti z rastúcej úrody. Je čas tvorby, ale i čas hotového diela. Je čas šarlátového blesku, ktorý trhá hrádze na oblohe, ale i čas nádrží, kam sa zhromaždia vyliate vody. Je čas nájazdov, ale prichádza i čas, keď sa ríše ustália: ja, služobník Boží, milujem, čo je večné.

Nenávidím to, čo sa mení. Potláčam toho, kto vstáva za noci a do vetra hádže svoje prorocktvá, podobný stromu zasiahnutému nebeským semenom, keď sa láme, praská a strháva so sebou celý les. Keď sa hýbe Boh, desím sa. Kiež sa upokojí, On, nemenný vo večnosti! Lebo je čas na zrod, ale je i čas, ten šťastný čas, na ustálenie života.

Treba tíšiť, zušľachťovať, cibriť. Som ten, kto sceľuje trhliny zeme a skrýva pred ľuďmi stopy po sopke. Som pažiť nad priepasťou. Som komora, kde zlatnú plody. Som pramica, ktorej Boh dal do zálohu jednu generáciu, a prevážam ju z jedného brehu na druhý. Boh ju zas prijme z mojich rúk takú, akú mi ju zveril, možno zrelšiu, múdrejšiu, schopnejšiu cizelovať krajšie strieborné krčahy, ale nezmenenú. Do lásky uzavrel som svoj ľud.

Preto chránim toho, kto v siedmej generácii prevzal kormidlo a štít a ďalej ju vedie k dokonalosti. Chránim toho, kto zdedil po svojom predkovi, dávnom spevcovi, bezmennú báseň a sám ju ďalej

recituje a mylí sa a pridáva jej tak svoje jadro, svoj úrok, svoju pečať. Rád mám samodruhá ženu i ženu dojčiacu, rád mám stádo, ktoré sa množí, rád mám návrat ročných období. Lebo som predovšetkým ten, kto obýva. Ó, citadela, obydlie moje, ochránim ťa pred zámermi piesku a celú ťa navôkol vyzdobím poľnicami, ktoré budú zvučať proti barbarom!

III

Lebo som objavil veľkú pravdu. Totiž to, že ľudia bývajú a že význam vecí sa pre nich mení podľa významu domu. Aj to, že cesta, jačmenné pole i krivka kopca sú pre človeka vždy iné podľa toho, či sú alebo nie sú jeho domovom. Lebo zrazu sa celá tá nesúrodá hmota spojí a doľahne na ľudské srdce. A nie ten istý svet je domovom človeka, ktorý býva alebo nebýva v kráľovstve Božom. A mýlia sa neverci, ktorí sa nám vysmieávajú a namýšľajú si, že sa zmocnia hmatateľného bohatstva, keďže ho niet. Lebo ak bažia po majetku, bažia po ňom iba z pýchy. A sama radosť je čosi nehmatateľné.

To platí aj o tých, čo si myslia, že objavia moje územie, keď ho rozdelia na časti. „Sú tam,“ hovoria, „ovce, kozy, jačmenné polia, obydlia a hory – a čo ešte?“ Sú úbohí, lebo nič viac nemajú. A je im zima. Prišiel som na to, že sú ako človek, ktorý pitve mŕtvolu a vraví: „Ukážem jasne, čo je to život: iba zhluk kostí, krvi, svalov a čriev.“ A životom bolo predsa to svetlo v očiach, lenže to ich v popole už nevidno. Moje územie, to predsa nie sú ovce, polia, obydlia a hory, ale to, čo ich spája a ovláda. Vlast' mojej lásky. A keď to ľudia vedia, sú šťastní, lebo bývajú v mojom dome.

Obyčaje sú v čase tým, čím je obydlie v priestore. Je dobre, keď necítíme, že plynúci čas nás opotrebuje a ničí, ale že nás naplňuje. Je dobre, keď čas je stavbou. Tak kráčam od sviatku k sviatku, od slávnosti k slávnosti, od vinobrania k vinobraniu, ako som v detstve kráčať zo siene radcov do siene odpočinku v rozľahlom paláci svojho otca, kde všetky kroky mali zmysel.

Vnútil som zákon, ktorý je ako tvar múrov a úprava môjho obydľia. Akýsi hlupák mi prišiel povedať: „Oslobod' nás od zákazov a staneme sa väčšími.“ Ale ja som vedel, že najskôr by stratili vedomie

tváre a potom bez lásky k nej by stratili i vedomie seba samých. A im navzdory som sa rozhodol, že ich obohatím ich vlastnou láskou. Lebo mi navrhl – aby sa mohli voľnejšie prechádzať –, že zbúrajú steny v paláci môjho otca, kde všetky kroky mali zmysel.

Bolo to rozľahlé obydlie s krídlom vyhradeným pre ženy a so skrytou záhradou, kde spieval vodomety. (A prikazujem stvoriť tak srdce každému domu, aby sa v ňom ľudia mohli k niečomu približovať aj sa od niečoho vzdďľovať. Aby z neho mohli vychádzať aj sa späť vracáť. Ak tak nemôžeme, už nie sme nikde. A nebyť neznamená byť slobodný.) Boli tam i sýpky a stajne. A stávalo sa, že sýpky boli prázdne a v stajniach chýbal dobytok. Môj otec bol však proti tomu, aby sa jedny využívali na účely druhých. „Sýpka,“ hovorieval, „je predovšetkým sýpka a ak nevieš, kde si, potom už dom neobývaš.“ A dodal: „Nezáleží na tom, či osoh je väčší alebo menší. Človek nie je dobytok na výkrm a láska má preňho väčšiu cenu ako hmotný úžitok. Nemôžeš mať rád dom, ktorý nemá tvár a v ktorom kroky nemajú nijaký zmysel.“

Bola tam sieň určená len pre veľké posolstvá a otvďľrala sa len v dňoch, keď sa zdvihol jazdcami zviereny prach piesku a keď sa na obzore zjavili veľké koruhvy, do ktorých dul vietor ako na mori. Pre malých, bezvýznamných princov zostávala zatvorená. A bola tam aj sieň určená pre súdy a iná pre mŕtvych. Bola tam jedna prázdna izba, o ktorej nik nevedel, na čo slúži – a možno nebola na nič, iba ak na to, aby pripomenula, že jestvujú tajomstvá a že do všetkých vecí nikdy neprenikneme. Po chodbách behali otroci s bremenami a odhrňali ťažké závesy, ktoré im padali na plecيا. Stúpali po schodoch, otvďľrali dvere a po inom schodišti schádzali zas dolu. A podľa toho, či sa k hlavnému vodometu približovali alebo či sa od neho vzdďľľovali, boli viac či menej tichí, až sa ako nečujné tieny rozochveli na okraji územia žien, lebo vstúpiť tam hoci omylom by ich stálo život. A ženy boli tiché, bezočivé alebo nenápadné – podľa postavenia v paláci.

Počujem, ako hlupák hovorí: „Koľko premrhaného miesta, koľko nevyužitého bohatstva, koľko pohodlia strateného z neďľľajstva! Treba zrúcať tie zbytočné steny a strhnúť strmé schody, po ktorých sa ťažko chodí. Potom bude človek voľný.“ A ja odpovedám: „Potom sa ľudia stanú dobytkom na jarmoku a zo strachu, že sa unudia,

vymyslia hlúpe hry podľa pravidiel, lenže podľa ničotných pravidiel! Lebo v paláci má poézia živnú pôdu. Ale akú báseň možno napísať o pochabej hre v kocky? Možno ešte dlho budú žiť z tieňa múrov, na ktoré im nostalgickú spomienku prinesú básne. Potom zmizne aj tieň a oni básňam už nebudú rozumieť.“

A z čoho by sa potom tešili?

Tak je to i s človekom strateným v týždni bezmenných dní alebo v roku bez sviatkov, s človekom bez tváre a bez hierarchie, s človekom, ktorý žiarli na svojho suseda, ak ho ten v niečom prevyšuje, a ktorý ho chce za každú cenu znížiť na svoju úroveň. Akú radosť budú mať ľudia z nehybnej mláky, do ktorej sa zlejú?

Obnovujem silové polia. V horách budujem priehrady, aby som zachytil pramene riek. Som nespravodlivý: staviam sa proti prirodzeným sklonom. Znovu nastolím hierarchiu tam, kde sa ľudia zhromaždili ako vodstva, zliate do mláky. Spájam oblúky klenby. Z nespravodlivosti dneška tvorím spravodlivosť zajtrajška. Obnovím smer cesty tam, kde sa každý usadil na mieste a vlastné zahŕňovanie nazýva šťastím. Pohrádam zahŕňujúcou vodou ich spravodlivosti a vyslobodím človeka, ktorého stvorila krásna nespravodlivosť. A tak zušľachtím svoju ríšu.

Lebo viem, ako uvažujú. Obdivovali človeka, ktorého sformoval môj otec. „Ako by sme sa opovážili sužovať,“ riekli si, „to dokonalé dielo?“ A v mene toho, kto sa pod nátlakom zrodil, nátlak zrušili. Kým pretrvával v ich srdciach, prinášal plody. Potom naň pomaly zabudli. A človek, ktorého chceli zachrániť, je mŕtvy.

Preto nenávidím posmech, ktorý nevychádza z človeka, ale z lajdáka. A lajdák ľuďom hovorí: „V iných krajoch sú iné vaše zvyky. Prečo ich nezmeniť?“ To akoby im povedal: „Kto vás núti zväzť úrodu do sýpok a stáda zatvárať do stajní?“ Ale to ho oklamali jeho vlastné slová, lebo nepozná to, čo slová nemôžu uchopiť. Nevie, že ľudia bývajú v dome.

A jeho obete začínajú búrať vlastný dom, ktorý už nie sú vstave spoznať. Ľudia tak premrhávajú to najcennejšie, čo majú: zmysel vecí. A namýšľajú si, že vo sviatočných dňoch sú úžasní, lebo nezachovávajú obyčaje, zrádzajú svoje tradície a oslavujú svojho nepriateľa. Zaiste i pocity akési vnútorné chvenie pri tých svätokrádežiach. Kým je to

ešte svätokrádež. Kým sa búria proti niečomu, čo ich ešte ťaží. A žijú z toho, že ich nepriateľ dosiaľ odpočíva. Tieň zákonov ich zatiaľ tak zväzuje, až necítia, že sú proti zákonom. Zakrátko sa však stratí i onen tieň. Potom už nepocítia nič, lebo zabudli dokonca aj to, ako chutí víťazstvo. A nudia sa. Na trhovisko zmenili palác, ale keď už stovili všetku radosť, že tam môžu dupať s fanfaronskou bezočivosťou, nevedia, čo na tom jarmoku robia. A zrazu pocítia hmlistú túžbu obnoviť dom s tisícimi dverami, s dlhými predsieňami a závesmi, ktoré padajú na plecيا. Zrazu snívajú o tajnej miestnosti, ktorá by vtlačila pečať tajomnosti celému obydlia. A v zabudnutí nevedomky plačú za palácom môjho otca, kde všetky kroky mali zmysel.

Keďže som to pochopil, nedovolím, aby sa veci rozpadávali, a nepočúvam tých, ktorí mi rozprávajú o prirodzených sklonoch. Pridobre totiž viem, že prirodzené sklony zväčšujú mláku vodou z ľadovcov, vyrovnávajú členitosť pohorí a pri ústí do mora rozbiehajú rieku na tisíc protichodných vln. Naisto viem, že prirodzené sklony triešťa moc a robia ľudí seberovnými. Ale ja vládmem a vyberám si. Lebo viem, že i céder víťazí nad účinkom času, ktorý by ho rozdrvil na prach, a z roka na rok stavia hrdý chrám svojho listia proti sile, ktorá ho tlačí k zemi. Som život a dávam veciam tvar. Budujem ľadovce proti záujmom mláky. Pramalo mi záleží na tom, či žaby kvákajú o nespravodlivosti. Opäť vyzbrojím človeka na život. Preto si nevšímam hlúpeho tária, ktorý vyčíta palme, že nie je cédom, a cédru, že nie je palmou. Na jednu kopu hádže slová a smeruje k chaosu. Viem, že vo svojom absurdnom poznaní má onen táraj pravdu, lebo za hranicami života by palma a céder splynuli a rozpadli by sa na prach. Ale život vzdoruje chaosu i prirodzeným sklonom. To on dvíha céder z prachu zeme.

Pravdou mojich príkazov je človek, ktorý sa z nich zrodí. Zmysel obyčajov, zákonov a jazyka svojej ríše nehľadám v nich samých. Pridobre viem, že keď kladieme kameň ku kameňu, tvoríme ticho. A to sa z kameňov nedalo vyčítať. Pridobre viem, že vďaka bremenám a putám ožíva láska. Pridobre viem, že ten, kto rozseká mŕtvolu a odváži jej kosti a vnútornosti, nemôže nič zistiť. Veď kosti a vnútornosti samy osebe neslúžia na nič, tak ako ani čerň a sadzba knihy. Dôležitá je iba múdrosť, ktorú kniha prináša, ale nie je s ňou totožná.

A odmietam diskusie, nie je tu totiž nič, čo by sa malo dokazovať. Reč môjho ľudu, vyslobodím ťa z hniloby. Spomínam si na jedného neverca, ktorý raz navštívil môjho otca.

„Prikazuješ,“ povedal, „aby sa tvoji ľudia modlili s ružencom z trinástich zrníek. Prečo ti záleží na trinástich zrnkách? Vari spása závisí od počtu zrníek?“

A dôvtipne dokazoval, prečo by sa ľudia mohli modliť aj s ružencom z dvanástich zrníek. Bol som dieťa a citlivo som vnímal rafinovanú debatu. Pozoroval som svojho otca a pochyboval som, či bude vedieť presvedčivo odpovedať, natoľko skvelé sa mi zdali uvedené argumenty.

„Povedz mi,“ ozval sa opäť neverec, „o čo je ťažší ruženec z trinástich zrníek...“

„Ruženec z trinástich zrníek,“ odvetil môj otec, „je ťažší o váhu všetkých hláv, ktoré som dal v jeho mene stať...“

Boh osvietil neverca a on uveril.

IV

Obydlie ľudí, ktože by ťa založil na úvahe? Ktože by ťa vedel postaviť podľa zákonov logiky? Jestvuješ aj nejestvuješ. Si aj nie si. Si stvorené z rôznorodého materiálu, ale aby sme ťa poznali, musíme ťa objaviť. Tak človeku, ktorý si zničil dom, lebo ho chcel poznať, zostala iba hĺba tehál, skál a škridiel. Už nenájde tónu, ticho ani súkromie, ktoré vytvárali, a nevie, aký úžitok môže čakať od tej hĺby tehál, skál a škridiel, keďže jej chýba iskra objavu, ktorá jej vládla: duša a srdce architekta. Lebo kameňu chýba duša a srdce človeka.

Ale keďže uvažovať možno iba o tehle, o skale a škridle, a nie o duši ani o srdci, ktoré im vládnu a vlastnou silou ich menia na ticho, prišiel som ja so svojou vôľou. Ja staviteľ. Ja, čo mám dušu i srdce. Ja jediný, čo mám moc premeniť kameň na ticho. Prichádzam a hnetiem to cesto, tú beztvárú hmotu podľa tvorivého obrazu, ku ktorému som nedospel cestou logiky, ale ktorý mi vnukol Boh. Staviam svoju civilizáciu, túžiac po jej budúcej chuti, tak ako iní tvoria báseň, menia rytmus verša a vymieňajú slová a nemusia ospravedl-

ňovať zmenu alebo zámenu, súc plní túžby po vŕni budúcej básne, ktorú nesú vo svojom srdci.

Lebo vediem ľudí. Píšem zákony, určujem sviatky a predpisujem obetné dary. Z domov, z oviec, z kôz a hôr dobývam túto civilizáciu, podobnú palácu môjho otca, kde všetky kroky majú zmysel.

Veď čo by ľudia bezo mňa urobili z tej hŕby skál, prenášanej sem a tam, ak nie inú, ešte horšiu hŕbu skál? Vládne a vyberám si. A vládne sám. A hľa, zrazu sa ľudia môžu modliť v tichu a tŕni. A vďačia za to mojim kameňom, zoskupeným podľa obrazu môjho srdca.

Vediem ľudí a vládne. Mám zodpovednosť. Vyžadujem, aby mi pomáhali, lebo som pochopil, že nie je vodcom, kto zachraňuje, ale kto vyžaduje, aby ho chránili. Veď práve cezo mňa, cez obraz, ktorý nesiem, rodí sa jednota, ktorú som sám vyťažil zo svojich oviec, zo svojich kôz, zo svojich obydlí, zo svojich hôr... Zrazu sa do nich ľudia zaľúbia, ako by sa zaľúbili do mladého boha, ktorý by v slnečnom jase roztvoril sviežu náruč a ktorého by v prvej chvíli ani nepoznali. A tak zrazu milujú dom, ktorý som vytvoril podľa svojej túžby. A cez dom milujú i mňa, staviteľa, a podobajú sa tak človeku, ktorý má rád sochu nie pre hlinu, tehlovú farbu či bronz, ale pre spôsob, akým sa rodí v rukách sochára. Na uzol obydlia ich zakosím, synov svojho národa, aby sa opäť naučili poznávať svoj domov. A spoznajú ho iba vtedy, keď ho nasýtia vlastnou krvou a skrášlia vlastnými obeťami. A bude od nich vyžadovať všetko, krv i telo, lebo sa stane ich najvnútornejším zmyslom. Potom už nebudú môcť nepoznať tvár tej božskej stavby. Potom k nej pocítia lásku. A ich večery budú plné vrúcnosti. A keď synovia začnú očami a ušami vnímať svet, ich otcovia sa v prvom rade pousilujú odhaliť im tú tvár, aby sa nestratila v záplave nesúrodých vecí.

A ak som vedel postaviť obydlie také rozľahlé, že dalo zmysel i hviezdám, a ak sa ľudia odvážia vyjsť za nocí na prah domu a pozrieť na oblohu, potom budú ňakovať Bohu, že tie lode vedie s takou istotou. A ak som ho vybudoval také trvácne, aby obsiahlo život v celom jeho trvaní, pôjdu od sviatku k sviatku ako z jednej dvorany do druhej, vedia, kam idú, a v celej rozmanitosti života budú objavovať Božíu tvár.

Citadela! Ako loď som ňa postavil. Vystužil som ňa a vystrojil a potom som ňa pustil po prúde času, vanúcom ako priaznivý vietor.

Lod' ľudí, bez ktorej by nedosiahli večnosť!

Ale poznám nebezpečenstvá číhajúce na moju loď. Ustavične ňou zmietajú vlny cudzieho mora. A iné možné obrazy. Lebo zrúcať chrám a vybrať z neho kamene na stavbu iného je vždy možné. A ten iný chrám nie je o nič pravdivejší ani klamlivejší, o nič správnejší ani nesprávnejší. A nikto nebude vedieť, že sa stala katastrofa, keďže ticho nie je vpísané do hĺby skál.

Preto si želám, aby ľudia pevne podopierali nosné rebrá lode, aby ich uchovali z pokolenia na pokolenie. Lebo neskrášlim chrám, ak ho budem začínať v každej chvíli.

V

Preto si želám, aby môj ľud pevne podopieral nosné rebrá lode. Stavba ľudí. Navôkol lode totiž vládne dosiaľ nevyslovená, slepá a mocná príroda. A kto zabúda na moc mora, riskuje, že prídlho bude odpočívať...

Ľudia sa nazdávajú, že obydlie, ktoré dostali, je samo osebe absolútne. Natoľko sa stane samozrejmým to, čo sa už raz zjavilo. Keď sme na lodi, more už nevnímame. A ak ho zbadáme, vidíme v ňom iba ornament lode. Taká je sila ducha. Zdá sa mu, že more je stvorené na to, aby nieslo loď.

Lenže sa mylí. Sochár skrze kameň zjavil ľuďom tvár. Ale iný sochár by im ukázal inú tvár. A ty sám si hľadel na súhvezdia: tam je labuť. Nieкто by ti však bol mohol ukázať, že tam je ležiaca žena. Prichádza však neskoro. Už nikdy neunikneme labuti. Labuť v našej predstave nás ovládla.

Ale ak by sme ju omylom pokladali za absolútnu, prestali by sme si ju chrániť. A dobre viem, čím ma ohrozuje šialenec. I žonglér. Ten, kto ľahko prstami modeluje tváre. A ľudia, ktorí vidia, ako žongluje, strácajú zmysel pre svoj domov. Preto ho dám zlapať a rozštvrtiť. A to určite nie po vôli právnikom, ktorí mi dokazujú, že sa mylí. On sa totiž vôbec nemýli. Ale nemá ani pravdu a ja mu zato odmietam právo myslieť si, že je bystrejší a spravodlivejší ako moji právnici. A neprávom si myslí, že má pravdu. Lebo aj on vydáva za absolútne tie nové efemérne a lesklé obrázky, ktoré vyšli z jeho rúk a ktorým chýba váha, trvanie a prastará reťaz viery. Jeho stavba sa

ešte neuskutočnila. Moja áno. A preto žongléra odsúdím a zachránim tak pred skazou svoj ľud.

Lebo ak človek znepozornie a zabudne, že je na lodi, už vopred sa podobá stroskotancovi a zanedlho uvidí, ako rozbúrené more vlnami zmetie jeho hlúpe hry.

Lebo presne taký sa mi zjavil obraz mojej ríše, keď som sa raz na ďalekej ceste ocitol s časťou svojho ľudu uprostred širého mora.

Boli teda sústredení na palube morského korábu. Občas som sa ticho prešiel medzi nimi. Sedeli učupení okolo misiek s jedlom, krmili deti alebo sa nad ružencom hrúžili do modlitby. Stali sa obyvateľmi lode. A loď sa stala ich domovom.

Ale raz v noci sa zrazu vzbúрили živly. A keď som v tichu svojej lásky prišiel pozrieť ľudí, videl som, že sa nič nezmenilo. Cizelovali prstene, priadli vlnu alebo sa potichu rozprávali, a tak neúnavne tkali to ľudské spoločenstvo, tú sieť vzťahov, ktorá spôsobuje, že ak neskôr jeden z nich umiera, zo všetkých čosi vytrháva. V tichu svojej lásky som počúval, ako sa rozprávajú, a pohľdal som obsahom ich slov, tými historkami o kotlíkoch či o chorobách, vediac, že nie v predmete, ale v spôsobe spočíva zmysel vecí. Bol medzi nimi človek, ktorého úsmev mal takú vážnosť a hĺbku, akoby ním daroval seba samého... a iný sa zas nudil a nevedel, že na príčine je strach alebo neprítomnosť Boha. A tak som na nich hľadel v tichu svojej lásky.

A predsa ťažké a nepoznateľné rameno mora ich prenikalo pomalými a desivými pohybmi. Keď burácajúca vlna vrcholila, všetko sa nieslo v akomsi stave neprítomnosti. Celá loď sa chvela, akoby sa na trosky rozpadávala jej kostra. A kým sa veci takto roztápali, ľudia sa prestávali modliť, prestávali hovoriť, krmili deti či tepať čisté striebro. Ale jediné zaškrípanie, tvrdé ako úder hromu, zakaždým preniklo z jedného boku na druhý celou drevenou výstužou. Akoby sa sama do seba prepadala naša loď. Celou váhou doľahla na všetky nosníky, až pukali, a ľudia z toho lámania a ničenia začali vracať.

Pod odporným kymácaním olejových lúčov tlačili sa k sebe ako v rúcajúcej sa maštali.

V obave, že sa ich zmocní panika, som im odkázal:

„Tí, ktorí pracujú so striebrom, nech mi urobia cizelovaný krčah. Tí, ktorí pripravujú jedlo pre ostatných, nech si dajú ešte viac zále-